

УДК821.161.2 Жил(045)

Сардарян Каринна

**ФІЛОСОФСЬКО-СВІТОГЛЯДНИЙ ДИСКУРС У ТВОРЧОСТІ І. В. ЖИЛЕНКО
(НА МАТЕРІАЛІ ПОЕМИ «ТИХЕ ВІЯННЯ»)**

У статті розкрито філософсько-світоглядний контекст оригінального твору І. В. Жиленко «Тихе віяння...» на основі характеристики декількох рівнів: образно-тематичного, сюжетно-композиційного, мотивного, стилізового. У процесі дослідження виявлено специфіку особистісного світогляду І. В. Жиленко. Особливий акцент зроблено на дослідженні світоглядних засад поеми, що визначає її філософський дискурс.

Ключові слова: *поема, релігійно-філософські концепти, символи, життєва повсякденність, світоглядні пошуки, філософський дискурс.*

В статье раскрывается философско-мировоззренческий контекст оригинального произведения И. В. Жиленко «Тихое веяние...» на основе характеристики нескольких уровней: образно-тематического, сюжетно-композиционного, мотивного, стилизового. В процессе исследования выявлена специфика личностного мировоззрения И. В. Жиленко. Особый акцент сделан на исследовании мировоззренческих основ, определенных автором в произведении, что определяет философский дискурс поэмы.

Ключевые слова: *поэма, религиозно-философские концепты, символы, жизненная повседневность, мировоззренческие поиски, философский дискурс.*

The article reveals the the philosophical and ideological context of an original work I.V Zhilenko «quiet breath» based on characteristics of several levels: figurative – thematic, the subject of the composite, the motivic, stylistic. Particular attention is paid to the study of philosophical principles outlined by the author in the book that defines the philosophical discourse of the poem.

Key words: *poem, religious and philosophical concepts, symbols, routine, ideological quest philosophical discourse.*

В історії вітчизняної культури І. В. Жиленко є однією з найбільш визначних і багатограних особистостей. Актуальність дослідження філософсько-світоглядної специфіки та культурного контексту творчості І. Жиленко полягає в тому, що воно дозволяє привести в єдину систему різні аспекти її складної літературної творчості, для якої характерні наскрізні міфологеми, релігійні образи і символи, вічні проблеми життя і смерті, переплетення філософських і наукових концептів в образно-стилістичній тканині літературно-художнього дискурсу.

Різноманіття аспектів жиленківського дискурсу зобов'язує ретельно зіставляти тексти з її книгою спогадів «Номо feriens», що відбиває та пояснює як соціокультурний контекст описуваних подій, так і філософський, моральний підтекст вчинків і думок ліричної героїні в поемі «Тихе віяння...». Адже цінність результатів наукового аналізу творчості письменниці прямопропорційна ступеню заглибленості в історико-культурний контекст епохи, яка визначає характерні смисли і значення подій в її художніх творах. Тому так важливо простежити властиві жиленківській творчості особливості процесу втілення уявних конструкцій і філософом в тканину художньої матерії, культурні тексти і контексти, які формували філософсько-світоглядний стрижень її літературно-мистецького дискурсу.

З вивченням поетичної творчості та особливо книги спогадів «Номо feriens» стає все більш зрозумілим, що перед нами не лише геніальний письменник, але і оригінальний мислитель із власним філософським поглядом на світ і людину, митець, творчість якого передбачає філософсько-культурологічне дослідження.

На жаль, творчість письменниці, яка явно тяжіла до філософського осмислення людини в її ставленні до світу і відбила трагічні протиріччя особистості та свідомості складної епохи, мало досліджено сучасними науковцями.

Наша наукова розвідка дозволить розкрити унікальність І. Жиленко як митця і філософа, людини здатної до філософського мислення. Більш логічно розглядати вплив на письменницю не лише релігії, а й самої надзвичайно ідеологізованою дійсності, враховуючи вплив вітчизняних і зарубіжних мислителів, з ідеями яких були пов'язані її світогляд і творчість. На нашу думку, філософсько-культурологічний аналіз світогляду письменниці, визначає естетичну та екзистенційну проблематику думки і художніх образів, політичні погляди та інтелектуальний світогляд, етичні ідеали.

Тому впливає необхідність дослідження філософсько-світоглядного дискурсу та відповідних контекстів літературно-художньої творчості, а також розгляду текстів письменниці в якості феномена літературної творчості з філософським спрямуванням.

Вивчення спадщини І. В. Жиленко показує, що природну і соціальну реальність письменниця розглядала у широкому контексті культурної та християнської традиції. Тому аналіз філософсько-світо-

глядної специфіки та культурного контексту виступає чинником для розуміння творчості мисткині, яка є інтелектуальним надбанням не лише української, а й всієї світової культури.

І сьогодні вже зрозуміло, що І. В. Жиленко належить до числа таких письменників, чиє мистецтво глибоко філософічно та літературно творчість якої вимагає пильного дослідження.

Актуальність теми дослідження визначається, насамперед, художньою значимістю і малою вивченістю літературної творчості І. Жиленко, а також відсутністю цілісного уявлення про творчість поетеси, для формування якої необхідно звертатися до аналізу всієї жиленківської спадщини.

Предметом дослідження в даній статті є естетичні, філософські та аксіологічні аспекти поеми І. В. Жиленко «Тихе віяння...».

Наукова новизна статті визначається цілісним аналізом поеми І. Жиленко, а також розглядом як дзеркала її естетичних і філософських пошуків, тих цінностей, які поділяла поетеса, що сприяє формуванню комплексного уявлення про її творчість та виявляє її новаторські риси, які дозволяють виділити провідні тенденції в зусиллях І. Жиленко.

Таким чином, **мета** нашої наукової розвідки полягає в комплексному аналізі та реконструкції світоглядних установок, філософських концептів і культурних контекстів, виражених в екзистенціальній повсякденності І. Жиленко, в образах, стилістиці і мові поеми «Тихе віяння...». Поставлена мета визначає основні **завдання**: охарактеризувати особливості художнього феномена творчості Жиленко на її релігійно-філософських підставах; виявити філософсько-світоглядні ідеологеми та міфологеми в духовному становленні І. Жиленко; дослідити релігійно-філософські концепти і світоглядні шукання письменниці; розглянути філософсько-світоглядний дискурс і релігійно-філософські концепти в творчості І. В. Жиленко.

Літературна творчість І. Жиленко не залишила байдужими літературознавців та читацьку аудиторію. Крім того, зацікавлення спадщиною письменниці останнім часом все зростає, проте не можна сказати, що творчість майстрині вповні проаналізовано та вписано в контекст сучасної української літератури. На сьогодні маємо намічені проблеми, що вимагають розв'язання. Окремі аспекти творчого доробку авторки постали в центрі уваги літературознавців, дослідження яких з'являлися здебільшого у вигляді статей та частин наукових розвідок літературознавчого характеру. Розглядали доробок Ірини Жиленко такі науковці, як М. Жулинський, Г. Штонь, А. Макаров, М. Коцюбинська, Д. Кишинівський, М. Штолько. Втім творчість І. Жиленко не здобула адекватного висвітлення у вітчизняному літературознавстві, так і загалом у дослідженнях літературознавців радянського періоду. Свідченням цього є край обмежена кількість відповідних праць.

Науковий аналіз поетичної творчості І. Жиленко неможливий без урахування щоденникових записів письменниці, бо об'єктивно позбавлений необхідного контексту творчої лабораторії жиленківської думки, що відгукується на соціальні, філософські та естетичні, політичні та моральні проблеми і віяння своєї епохи. Порівняльне дослідження текстів і світоглядних поглядів письменниці, зафіксованих у її книзі спогадів, виступає як своєрідне герменевтичне коло, тобто аналіз світогляду дозволяє краще зрозуміти текст, а текст, в свою чергу, дозволяє прояснити особливості філософсько-концептуального змісту світогляду авторки. Світогляд митця має рішуче значення, оскільки глибокі настрої і почуття, значні думки та ідеї, що висвітлюють зображувані явища, створюють справжні художні твори великого суспільного звучання.

Творчість І. Жиленко являє собою особливий релігійно-філософський і культурний феномен, який живиться з витоків православної релігійності та має безпосередній глибокий вплив на становлення національної самосвідомості. Використання авторкою у своїй творчості біблійних символів, цитат свідчить про глибоку обізнаність поетеси на релігійній сфері.

У своїй творчості поетеса прагне до цілісного розуміння світу, і ця цілісність проявляється не тільки на рівні філософському, художньому, але й на рівні сприйняття всього життя в її ціннісних домінантах, які для неї пов'язані з духовно-культурним досвідом віри. Основою художньої системи поетеси в її аксіології є релігійна етика, своєю творчістю І. Жиленко доводить, що в розумінні людини та її духовності саме етика важливе значення. Внутрішній світ І. В. Жиленко динамічний, тому духовна еволюція, образний світ творчості мисткині передає повноту духовних шукань особистості авторки, будучи і констатацією, і відображенням самого становлення її світогляду.

Викриття пороку стало домінантою поеми «Тихе віяння...», поетеса розкриває читачеві гріхи свого покоління, водночас вважаючи і себе відповідальною за них. Але духовне учительство поетеси не вичерпується зображенням гріха і покаяння. Своєрідною настановою звучать рядки: О пане Хаме, сатано, / тебе впізнала я по іклах. / Ти зжер Барана, здер Руно. / Приймай мій виклик! [1, с. 504].

У поемі «Тихе віяння...» сильні молитовні настрої, можливість душевного звернення до Джерела Істини і Добра говорить про високий етичний потенціал поетеси. І. Жиленко у своїй творчості не моралізує, але стверджує етику чесноти. Поетеса сприймає добро як основний зміст етики саме в його причетності вищого блага, добро є субстанціональна реальність людського буття, освяченого світлом віри та заступництва Божого. Вона споглядає всі звичні життєві картини крізь призму божественного одкровення.

Стверджуючи релігійність світовідчуття і своєрідність етики Ірини Жиленко, можна говорити, що її поетична картина світу є, з одного боку, природною даністю, породженою побутом і буттям життя кінця ХХ століття, а з іншого – результатом творчого добування і філософського осмислення всієї

дійсності в її побутових, психологічних, соціальних, історичних і власне культурних проявах. У світлі божественного походження людини мораль для І. Жиленко має високий світотворчий сенс, її етична система є вираженням національних ідеалів і спирається на духовну традицію.

Талант мисткині відрізняється глибоким знанням зображуваних явищ і вірним їх осмисленням, тісним зв'язком з дійсністю і прогресивним напрямком думки. Поетеса відтворює життя і дійсність в їх істині. Від цього поетична творчість І. Жиленко отримала важливе значення в очах суспільства, оскільки вивчала та відтворювала типові характери і явища об'єктивної дійсності, прагнула розкрити їх внутрішній зміст, зрозуміти їх сутність і значення.

Домінантою і стрижнем індивідуальної концептосфери поетеси є Любов до Бога, любов до людей, любов до всього живого. Пошуки Бога пов'язані у письменниці з образами, але знаходить вона Його в тихому віянні та закликає не боятися Вишнього, а славити Його, тобто звертатися: «Свята ніч, святий день. / Сніжні ризи зірчасті. / Бог іде! Бог іде! / Славте Бога сльозами щастя. / Бог іде. / Не у вогні, не в крові, / І в руках його нема меча. / Бог наш – тихе віяння любові. Тихі сльози щастя на очах» [1, с. 512].

Після епохи войовничого атеїзму, періоду репресій віруючих усіх конфесій, релігійного нігілізму і страху, у період ринкових відносин та бездуховності прямий і чесний голос поетеси, виступає на захист вічних цінностей, заслуговує величезної поваги. Він набуває чинності пророчого звучання в ці останні часи. І на тлі всього цього звучить: «Ми правдиві, печальні і вбогі. / Більше нічого одбирати. / Ми полишені тільки на Бога. / Ох, не зрадь... / Я виходжу і тихо молюсь, / і тепліє з молитви серце. / Боже, я тебе не боюсь. / Знаю: ти милосерден» [1, с. 511].

Поема «Тихе віяння...» глибоко народна, у ній є і народна печаль, і гумор, і дидактична проповідь, і підбадьорення. І. Жиленко співчуває приниженій, зuboжілій інтелігенції та засуджує жагу до наживи, холодного розрахунку та бездуховності суспільства: «О поступ! О ринкова шлюпа-епоха, / заголена безсоромно! / Таке почалось вовкодухе життя. / Встаєш і берешся собі за виття. / То вовком повиєш, / то трішечки псом. / То круком покараєш їм в унісон» [1, с. 496].

І. Жиленко органічно влітає в канву поеми авторські пісні та колядки: «Свята ніч, тиха ніч! / Гей, утри сльози з віч. / Бо Син Божий Йде до нас, / цілий світ любов'ю спас. / Свята ніч, тиха ніч!» [1, с. 494]. Молитовні вкраплення сповненні вірою та щирістю. Для поетеси християнська любов є джерелом любові, що наповнює душу вірою в усе найкраще, «в незасмічені душі».

Поетеса вдається до сарказму та просторічної лексики для більш правдивого відтворення образно-художньої дійсності, вона викриває «людиноподібних»: «Ото – макаки. В них тусовка. / Всі розфасовані в кросівки, / у джинси, / з патлами і плеєром. / Де тут макака? Де макак? / Хто тут Цабе? А хто пішак? / Одним штамповані конвесром. / Брак для клоак. / Ота мавпу ся на біфштекси зрить, на шампінйони. / На ній плакат з відкритим текстом: / «Шукаю для розваг і сексу / Орангутанга з мільйоном» [1, с. 503].

Ірина Жиленко вже в цей час підходить до філософських інтуїцій, що передують майбутній концептуальній критиці майбутнього. Уже в середині 90-х рр ХХ ст. мисткиня приходить до пророчої думки, що неминухо насувається «цивілізація Зла». Ліричну героїню засмучує важка реальність, в якій людину сприймають лише за важкістю гаманця. Вона не бажала знайти нових ідеалів у середовищі Хама, тому спокійно сприймає його насмішки: «Хо-хо, моя ти краса! / Які ми бідні й благородні! / Які ми добрі – аж старці. / Які ми чесні й голо попів. / Які в нас дохлі гаманці, / які в нас романтичні соплі. / Як хочеться і того й сього. / Я ж не беру твоїх небес. / Тобі – Парнас і ахи-охи. / Мені – біфштекс і «мерседес» [1, с. 504].

Мисткиня неодноразово підкреслює несумісність безкорисливої, поетичної особистості й буржуазного суспільства, у якому все вирішують гроші. Позначаючи суть людини розумної, художниці використовує термін «нотом»: «А потім привели очкарика, / засушеного на сухарика. / Він, певно, Нотом, бо чоло / високе і низька зарплата [1, с. 505]. На жаль, «нотом» не може ані забезпечити себе, ані протистояти злу, брутальності, тому його мозок черпають і «жеруть», бо чий гроші, того і мозок.

Вважає, що Божий страх вигадали горді, злі люди, вона не боїться Бога, довіряється йому: «Сад – єдиний мій храм, де я – / не чужинка [1, с.512]. Лірична героїня намагається повернути всіх до правильного життя, у Різдвяну Ніч вона зичить всім благополуччя, добробуту та сподівається на присутність Бога у житті кожного: «Хай буде з нами Бог Живий / у тихім віянні... [1, с. 513].

В аналізованій poemі концепт «любов» пересікається з концептами «добра», «благодійності» та з іншими добродієними концептами, що будують духовний світ і моральність Нотом. Добро в уявленні мисткині невіддільне від Бога та любові. Любов'ю все, твориться, з'єднується. Місія поета – впливати та закликати. І. В. Жиленко розуміє своє покликання і свою місію, служить своїм даром сучасникам та прийдешнім поколінням.

Осягненню складних реалій дійсності сприяло широке розумове світосприйняття І. Жиленко, в світогляді та творчості якої здійснювався плідний синтез різноманітних культурно-ідеологічних і філософських концепцій. Аналіз дійсності письменниці реалізувала способом накладання на образи героїв і художню канву розповіді ідей, цитат, концептів і символів. Літературна спадщина письменниці свідчить, що їй повною мірою притаманне обґрунтування цінностей і самоцінностей людської особистості, права її на гідне буття, чітка вираженість духовної орієнтації. Бог виступає вищою духовною силою і гарантом цілісності ієрархічно організованого світу письменниці-мислителя. У процесі дослідження виявлена специфіка особистісного світогляду І. В. Жиленко, що заснована на традиційній православній культурі. Поезія І. Жиленко розглянута у світлі філософських і художніх шукань її часу, уточнено особливості етичних уявлень поетеси, їх невіддільність від релігійного розуміння світу і людини. І. Жилен-

ко відтворювала у своїй творчості побачене, і найголовніше – пережите, мисткиня торкалась тих суспільних проблем, що зачіпали її за живе, у будь-які часи вона не боялася висловлювати свої міркування.

Все це дозволяє зробити висновок, що концепти філософії не лише присутні і часто зустрічаються в літературній творчості письменниці, а й служать достовірним свідченням того, що найвищі духовні цінності, над якими панує «верховна особа» – Бог, стали основою філософсько-світоглядного дискурсу Жиленко. Письменниця доходить висновку, що варто звернути увагу на осягнення людської душі, всередині якої і знаходиться джерело всіх зовнішніх культурних благ. Саме аналіз філософсько-світоглядного дискурсу і культурного контексту творчості письменниці дозволяє найбільш точно визначити та зрозуміти внутрішні мотиви розвитку літературної творчості І. В. Жиленко.

Література:

1. Жиленко І. В. Євангеліє від ластівки : вибране з десяти книг / [ред. рада: В. Шевчук та ін. ; упоряд., вступ. ст та бібліограф. А. М. Макарова]. – Харків : Фоліо, 1999. – 544 с.
2. Жиленко І. *Ното feriens* : Спогади / Ірина Жиленко ; передм. М. Коцюбинської. – К. : Смолоскип, 2011. – 816 с.
3. Сардарян К. Г. Епістолярії Ірини Жиленко в біографічному та історико-культурному контексті / К. Г. Сардарян // Донецьк : Вид-во «Ноулідж», 2014. – 216 с.